

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Монографія

*За науковою редакцією доктора педагогічних наук, професора,
дійсного члена НАПН України
Володимира Петровича Кравця*

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

2.1. Дихотомія «розум/тіло» та освіта як проблема феміністської філософії

Як неодноразово відзначалось дослідниками, історія західноєвропейської культури демонструє ряд дихотомій, котрі лежать в основі багатьох теоретичних побудов, гендерних у тому числі. Згідно з твердженнями дослідників гендера, такі бінарні опозиції, як культура / природа, раціональність/ірраціональність, розум/почуття, дух/тіло (і т.п.) завжди розглядалися – і розглядаються – в руслі ціннісно-ієрархічного мислення, яке філософи називають логікою домінування (К. Уоррен, С. Хардінг, С. Шервін, К. Уїтбек та інші) [1, с. 7]. Учені-феміністи стверджують, що подібні бінарні опозиції відображають роль класифікації за ознакою статі: чоловіче і жіноче на онтологічному та гносеологічному рівнях виступають як елементи культурно-символічних рядів, часом несвідомих бінарних опозицій.

Як відомо, дихотомія «розум/тіло», будучи однією з найважливіших метафізичних тез західноєвропейської філософії, лежить і сьогодні в основі більшості концепцій ментального та фізичного. За Декартом, розум і тіло є окремими субстанціями, що мають відмінну природу та сутність. У «Роздумах про метод» Декарт пише, що сутність розуму – це атрибут думки, сутність тіла – атрибут «розширення» (екстенсії). Оскільки розум і тіло – це єдині створені субстанції, всі якості, котрі видозмінюють створені субстанції, є таким чином або засобом мислення, або засобом екстенсії. Але дуже важливо, що в «Пристрастях душі» Декарт не заперечує ідею «союзу» розуму і тіла.

Слід зауважити, що багато коментаторів протягом століть вважали, що проблема взаємодії розуму і тіла не має вирішення, але в останні роки інтерпретатори вчення Декарта проявляють інтенцію до позитивного вирішення складних відносин між картезіанським дуалізмом і «союзом» розуму і тіла (Л. Бентез, Р. Рігордеон, З. Монрой-Наср та інші). На думку Хоффмана, передумови подібних ідей, безперечно, простежуються у Декарта, який заснував свої концепції взаємозв'язку розуму і тіла, викладені ним у «Пристрастях душі», на доктрині Аристотеля про навчання і учіння. За Аристотелем, навчання (викладання) й учіння (набуття знань) є різними аспектами однієї і тієї ж актуальності. Але навчатись – означає зазнавати змін, зміни – в категорії якості, а саме, в набутті знань. Аристотель пише, що ця зміна локалізується в учневі, оскільки саме він змінюється в чесноті учіння, але не вчитель у чесноті навчання учня. Таким чином, як навчання учня, так і його учіння, мають одну і ту ж локалізацію, що заключена в учнях [1].

Безумовно, подібні ідеї відкривають деяку перспективу по відношенню до дуалізму розуму і тіла. Також безумовно і те, що це ніяк не відобразилося на

самих думках Аристотеля по відношенню до жінок та їх природи. Для Стагірита не існувало сумнівів у тому, що жінки не здатні раціонально розмірковувати. Великий філософ стверджував: для того, щоб бути доброчинним, потрібно дотримуватись своєї мети. Незавершеність руху до цієї мети є потворність, відхилення від природної моделі розвитку. У випадку з людською істотою завершеність досягається тоді, коли зріла людина керується розумом, роблячи правильний вибір між добром і злом, доброчинністю і розпустою. За Аристотелем, будь-яка жіноча істота представляє собою незавершену чоловічу істоту, таким чином, розвиток жінки за відповідною природною моделлю не завершений [2, с. 54-55].

З іншого боку, слід все ж відмітити, що, наприклад, Платон писав у «Державі» про те, що природа чоловіків і жінок однакова, і немає такої справи, яка б була притаманна жінці як такій або чоловіку як такому. Якщо й існує відмінність між чоловічою та жіночою статтю, то різниця ця не істотна, скоріш за все кількісна, а не якісна, не така, котра б заважала чоловікам і жінкам брати участь в усьому на однакових правах. Платон порівнює це з тим, коли б від занять ремеслом чоботаря усунути людей, які мають густе волосся, на тій підставі, що є лисі чоботарі, і – навпаки [3]. Стверджуючи, що жінки можуть бути філософами-королевами, Платон виступив проти гендерних стереотипів, але, як не раз зазначалося, платонівська «постанова» обмежувалась жінками філософів і вартових. Безумовно, не слід перебільшувати «фемінізм» Платона, котрий пише, що жіноча стать створена із душ найгірших і найнерозумніших чоловіків. Суперечливість його поглядів на жінок очевидна: твердження про те, що від природи жінки вдвоє гірші за чоловіків, не узгоджується з радикальною ідеєю про те, що жінок можна включити в число високопоставлених правителів-філософів ідеального міста [4, с. 25]. І все ж Платон одним із перших акцентував думку, що не жіноча сексуальна ідентичність, не їхні тіла і не їхні репродуктивні функції визначають фемінінність. Таким чином, Платон почав дискусію, відображену пізніше в дуальностях «розум/тіло», «природа/виховання» («nature/nurture»).

Епоха Просвітництва з її оптимістичною вірою в прогрес через поступовий розвиток людського розуму, як відомо, породила фемінізм, і в той же час серед філософів Просвітництва існувала загальна однотайність із приводу того, що ідеї раціонального індивідуалізму не можуть застосовуватись щодо жінок, оскільки вони від природи не здатні до повноцінного розвитку розуму. Саме тому перші вимоги феміністок – «феміністок до фемінізму» – були пов'язані з визнанням раціональності жінок і були націлені на спростування непохитності опозиції «розум/тіло», з чого безпосередньо випликала вимога адекватної освіти для жінок – головної практичної проблеми протягом усього подальшого XIX ст. Британські «феміністки до фемінізму» (М. Естел, М. Чадлей, М. Монтагу,

М. Уоллстоункрафт, К. Маколей, М. Еджворт та ін.) змінили світоглядні стандарти, що лежали в основі гендерних стереотипів попередніх періодів – Середньовіччя та Відродження, почавши з проблеми важливості освіти для жінок.

Для багатьох теоретиків фемінізму, починаючи з М. Уоллстоункрафт, дихотомії «розум/тіло», «раціональність/емоційність» є найважливішими опозиціями в ряду гендерних дуальностей. З цими опозиціями тісно пов'язана дихотомія «культура/природа» або те, що західні теоретики називають «виховання/природа» («nurture/nature»). Дотримуючись логіки цієї опозиції, культуру і розум репрезентує маскуліність, а природу й емоції – фемініність. Таким чином, бінарні опозиції ратифікують домінуючу роль першого елемента – чоловіка шляхом маргіналізації другого елемента – жінки.

Для М. Уоллстоункрафт, однієї з найяскравіших представниць феміністської думки, дихотомія «розум/почуття» є найважливішою опозицією. До того ж, оскільки вона звертається до вивчення специфіки життя жінок у соціальній і політичній сферах, розмежування почуття і розуму неминуче викликає в її уяві аналогічні опозиції – природа/культура, приватне/суспільне. Як уже відмічалось, об'єднуючим елементом для всіх діячів Просвітництва – епохи розуму – була оптимістична віра в прогрес, шляхом розвитку науки і пізнання. У своїй роботі «Захист» Уоллстоункрафт відразу ж розставляє акценти: головне – авторитет розуму і принципи раціоналізму. М. Уоллстоункрафт доводить, що вся система виховання жінки приводить її до тих самих недоліків і слабкості, за які вона більше всього піддається нападам. Починаючи з раннього дитинства, жінок навчають, що вдале застосовування хитрості, показна слухняність, м'якість характеру і наслідування дитячого стилю поведінки обов'язково приведуть до того, що чоловіки будуть ними опікуватись [5, с. 25]. Виходячи з гендерних стереотипів, до заміжжя (що постає в логіці патріархатних настанов головною метою будь-якої жінки) «розумні» дівчата доводять до досконалості навички, засвоєні ще підлітками, навчившись удавати із себе тих, ким їх бажають бачити чоловіки, і робити те, що від них очікують. Мета цих хитрощів – приховати від інших своє справжнє «Я». Щодо розумних (без лапок) дівчат, то вони розуміли, що їм залишається угамувати свій духовний голод книжками та мріями (можливо, зростаючою злістю), але водночас зовні залишатися м'якими і покірливими. М. Уоллстоункрафт вважала, що, якщо чоловіки та жінки володіють однаковою здатністю до мислення, то вони повинні однаково використовувати цю здатність. Жінка не створена спеціально для того, щоб подобатись чоловіку, а є незалежною особистістю. Оскільки людська сутність чоловіків і жінок заснована на рівноцінній, Богом даній здатності до розуму, то їх чесноти повинні бути однаковими. При цьому Уоллстоункрафт не вважала, що

освіта і свобода вибору приведуть до відмови більшості жінок від їхньої традиційної ролі, але доводила, що це дозволить краще виконувати ці ролі.

Як відомо, ідеї і припущення по відношенню до універсальної гендерної асиметрії отримали глибокий розвиток в епохальній роботі Сімони де Бовуар «Друга стаття» (1949). Саме С. Бовуар показала в «Другій статі», що чоловік і все чоловіче розуміється як норма, як дещо нейтральне й універсальне: гендерна асиметрія, поставивши чоловіка в центр, у становище абсолюта, вивела жінку на маргінес.

У своїй характеристиці універсальних рис «жінки» Бовуар приділяє значну увагу фізіології, «тілесності» жінок. Вона стверджує, що люди надають важливого значення наявності у них чоловічого чи жіночого тіла, при цьому вона спрямовує нас на думку, що тіло, в якому «живе суб'єкт», протилежне тілу, яке вивчають біологи. Усвідомлення людиною свого тіла в цьому розумінні виробляється під впливом певних обставин, що залежать від того суспільства, членом якого він чи вона є. Біологія не є долею – принаймні в двох смислах, згідно з де Бовуар. По-перше, бути особою жіночої статі не те ж саме, що бути «жінкою»; біологія не визначає те, як людина стає жінкою. По-друге, різні жінки сприймають біологічні події, пов'язані з належністю до жіночої статі, по-різному. Дослідниця усвідомлює, що в багатьох відношеннях людська свідомість і людська діяльність у різних культурах і на різних історичних етапах набувають зовсім різних форм. І все ж таки докладний опис жіночої фізіології, який запропонувала Бовуар в «Другій статі», був сприйнятий багатьма критиками як абсолютно негативний. Бовуар стверджувала, що, тільки подолавши свою фізіологію, жінки можуть стати повноцінними істотами. З цієї причини її засуджували за некритичне прийняття чоловічої парадигми, що ставить розум вище емоцій, розум вище тіла і культуру вище природи. Виходячи з цієї парадигми, жінка може стати «Людиною», тільки відмовившись від своєї сутності.

Зараз, коли уявлення про гендер як про соціокультурний конструкт отримало широке розповсюдження, здається природною думка, що дві статі – це природний базис для двох основних гендерних категорій. Тепер ми розглядаємо гендер як факт соціальної організації, розуміючи, що кожний гендер визначає себе в термінах іншого як опозиційний набір, хоча ступінь диференціації сам по собі є культурною змінною. Філософи-феміністи, теоретики гендерних досліджень зробили багато для того, щоб зруйнувати традиційні гендерні ідеології і показати неспроможність «природних» тверджень про жіночу неповноцінність та ірраціональність. Як тільки була доведена неспроможність ідеї про вроджену нездатність жінок мислити раціонально, стало цілком очевидно, що на шляху прогресу жінок стоять умовності, традиції і стереотипи, а

не жіноча природа або той факт, що вони володіють репродуктивними здібностями.

Проблема, проте в тому, що це не «кінець історії». У постсучасності проголошена не тільки «смерть автора», але і «смерть гендера», що було, як виявляється, лише питанням часу. В постмодерні гендерна ідентичність перестає бути «даною». Ми, наприклад, можемо створити будь-який віртуал та презентувати себе в якості будь-якої статі в будь-якій інтернет-персоні. Зростання клінік зі зміни статі за допомогою хірургічних операцій також доводить те, що стать і гендер значно податливіші, ніж вважалось раніше. Крім того, сама можливість процедури «ін-вітро» запліднення показала нестабільність того, що вважалось раніше центральною, визначальною рисою того, що означає бути чоловіком або жінкою. Трансгендерні ідентичності піддають випробуванню усталені та перевірені часом феміністські формули, які співвідносять гендер із суспільством (культурою, історією), а стать із біологією (фізіологією або природою) [6, с. 1].

Як відомо, загальний постмодерністський підхід характеризується радикальним скептицизмом по відношенню до «природного». З іншого боку, загальним місцем в сучасній теорії є емпфаза на скептицизмі постмодерну до гендера та раціональності, що пов'язано з самою «постмодерною умовою», котру Ліотар визначив як скептицизм по відношенню до всіх метанаративів. Слід відмітити, що постмодерний фемінізм (або постфемінізм) позиціонує себе в неприйнятті постмодерністського (або ліберального) фемінізму. Ліберальний фемінізм, безумовно, йде корінням в модерн, Новий час. Це раціоналістський проект, теоретиків якого надихали ідеали Просвітництва. Постфемінізм йде по радикальному сепаратистському шляху, по шляху відмінностей, котрі пов'язані перш за все з тілесністю. Вступаючи в постфемінізм, феміністська теорія представляє собою складний конгломерат і подібних, й інших перспектив і підходів. Але проблема дихотомії «розум/тіло» залишається як і раніше актуальною, більше того, вона, по суті, визначає ту дилему, котра зародилась у фемінізмі XVIII століття і все ще не вирішена в постмодерні початку XXI ст.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оукін С. *Философы-королевы и частные жены : Платон о женщинах и семье* / С. Оукін // *Феминистская критика и ревизия истории политической философии*. – М. : РОССПЭН, 2005. – С. 249 – 273.
2. Платон. *Держава*. – К. : Основы, 2005. – 355 с.
3. Саксонхаус А. *Аристотель : несовершеннолетние мужчины, иерархия и пределы политики* / А. Саксонхаус // *Феминистская критика и ревизия истории политической философии* / [Сост. : М. Шенли, К. Пейтмен ; под ред. Н. Блохиной ; пер. с англ.]. – М. : РОССПЭН, 2005. – С. 53 – 81.

4. Уоллстоункрафт М.В. защита прав женщин / М. Уоллстоункрафт // Феминизм : проза, мемуары, письма. – М. : Прогресс, Литера, 1992. – С. 24 – 38.
5. Chanter T. *Gender. Key Concepts in Philosophy*. – London : Continuum, 2007. – 176 p.
6. Hoffman P. *Essays on Descartes*. – New York : Oxford University Press, 2009. – P. 15 – 32.

Some of the most important connections between the domination of men and subordination of women are claimed by feminist writers to be based on the dichotomy «mind/body». The latter is supposed to lie at the foundation of the oppressive conceptual frameworks which explain, justify, and maintain the subordination of women by men. Feminist philosophers claim that there are three significant features of these oppressive frameworks: value-hierarchical thinking, value dualism, and logic of domination. All features mentioned above contribute to the structure of argumentation which leads to the justification of women's subordination.

In the Western philosophy «mind/body» dualism that sets the terms for thinking «how we know what we know» – epistemological claims about the world – has been always considered as supporting men's dominance for centuries. Plato and Aristotle associate knowledge with the extrusion of what is symbolically associated with the feminine, though Plato offers conceptions about the ideal societies where there is some place for women in the public sphere.

Descartes' separation of mind and body contributed to the idea that there is an inner essence or truth of gender of which the body is an expression. It is worth while mentioning that philosophers have tried to prove that Descartes does not deny the «unity» of mind and body in his «Passions», and this gives them an impetus for further investigation of the problem.

For M. Wollstonecraft as the most important feminist thinker of the XVIIIth century the project of the Enlightenment involves the programme of the masculine rational education to women. S. de Beauvoir, the canonical figure in the XXth century feminism, despite her devaluation of feminine embodiment vividly contributes to the humanistic epistemology. Beauvoir's thoughts provide us with the opportunity of articulating a distinctive feminist humanism.

Since the 70s of the last century feminist theory has been successfully constructing its view of gender. Feminist philosophers declare that there is no inner truth awaiting for «authentic» realization in bodily (or material) acts. Rather there are cultural stereotypes according to which subjects construct themselves; cultural dictates according to which men and women appropriate and sometimes reinvent historically situated gender roles. Gender researchers, feminist philosophers have been addressing relevant epistemological problems, providing background information, locating particular positions and arguments. By pointing out connections between the ideas in the philosophical «canon» and the wider literature, by deconstructing the texts both of

the classical philosophy and classical fiction gender researchers have managed to produce a remarkable impact on the overall feel for the concerns of the women's place in the rational masculine world.

The postmodern conditions transforming feminism into postfeminism changed the focus in the dilemma either coexist with men on the liberal route to egalitarianism or come out against men on the radical separatist route. In general, postmodernism is an interesting and difficult time for gender theories: now «the end of gender» has been announced (e.g. we can present ourselves as whatever gender we want through Internet personae, we can use the services of gender identity clinics, in-vitro fertilization, and so on). Transgendered identities are challenging feminist and gender formulae which equate gender with society and sex with biology. All these influence theories about gender to a great extent. Still in feminist philosophy Cartesian «mind/body» dualism remains important and topical as it still sets the terms for thinking about women and their location in public or private spheres, still enables science to form and maintain the «scientific» vision of being male or female.

Наукове видання

КРАВЕЦЬ Володимир Петрович

ГОВОРУН Тамара Васиївна

КІКІНЕЖДІ Оксана Михайлівна

ГЕНДЕРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Монографія

*За науковою редакцією доктора педагогічних наук, професора,
дійсного члена НАПН України
Володимира Петровича Кравця*

На обкладинці – акварель Тамари Удіної «Музика лісу»

Редактори Ірина Бабій, Лариса Головата,

Петро Гуцал, Любов Струганець

Переклад анотацій Ірина Бойко, Наталя Левчик

Обкладинка Євген Удін, Володимир Басалига

Комп'ютерна верстка Наталя Богоніс

Підписано до друку 12.06.2013. Формат 60х84х16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 26,04. Умовн. фарбо-відб. 26,04.
Тираж 300 прим.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідчення про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-19-66; 52-06-07; 52-05-48

office@bohdan-books.com

www.bohdan-books.com

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бондарчук Олена Іванівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології управління ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». *Коло наукових інтересів: проблеми особистісного розвитку дорослої людини, психологічна підготовка керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін, гендерні проблеми управління освітніми організаціями, конфліктологія та організаційна психологія.*

Будій Надія Дмитрівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з навчально-виховної роботи у початкових класах ЗОШ № 3 м. Тернополя, спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, вчитель-методист, Заслужений вчитель України, експерт Програми рівних можливостей і прав жінок в Україні (ПРООН-ЄС). *Коло наукових інтересів: креативна педагогіка, психологія творчості та розвитку обдарованості молодших школярів.*

Василькевич Ярослава Зеновійвна – кандидат психологічних наук, доцент, докторант кафедри соціальної психології та психотерапії Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Коло наукових інтересів: креативна психологія і педагогіка, психологія пізнавальних процесів, психологія творчості.*

Вихор Світлана Теодозіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та гендерної рівності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, старший науковий співробітник, експерт і тренер Програми рівних можливостей і прав жінок в Україні (ПРООН-ЄС). *Коло наукових інтересів: тендерна педагогіка, сімейне виховання.*

Власова Тетяна Іванівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філології та перекладу Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. *Коло наукових інтересів: тендерні дослідження у філософії та літературі.*

Говорун Тамара Василівна – доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. *Коло наукових інтересів: тендерна та жіноча психологія, проблеми статі та сексуальності.*

Голованова Тетяна Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності Державного вищого навчального закладу «Запорізький національний університет». *Коло наукових інтересів: тендерна педагогіка, тендерна освіта та виховання.*

Біографічним Інститутом) у номінації Who's Who of Professional & Business Women Жінкою Року (1999). Член Асоціації українських письменників, Національної Спілки письменників України, громадської організації «Жінки та засоби масової інформації», член наглядової ради Київського інституту гендерних досліджень. *Коло наукових інтересів: жіноче письмо, гендерні стереотипи в текстах та візуальній рекламі.*

Широкоградюк Лілія Анатоліївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. *Коло наукових інтересів: мовленнєва психологія, психологія вербальної агресії, соціальна психологія.*

Шульга Ірина Мирославівна – аспірантка кафедри педагогіки та гендерної рівності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, молодший науковий співробітник. *Коло наукових інтересів: гендерна педагогіка та психологія, педагогіка здоров'я, вікова психологія.*

Ярош Оксана Богданівна – доктор політичних наук, доцент кафедри політології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк), директорка Волинської обласної громадської організації «Гендерний центр». *Коло наукових інтересів: гендерна тематика, виборчі системи, наблік рилейнз.*

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА

<i>(В. Кравець)</i>	3
---------------------------	---

РОЗДІЛ 1.

ПАРИТЕТНА ДЕМОКРАТІЯ ТА РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ	7
--	---

1.1. Гендерні дослідження в контексті глобальних викликів сучасності <i>(В. Кравець)</i>	9
---	---

1.2. Гендерна рівність і виборчі системи сучасності: висновки для України <i>(О. Ярош)</i>	21
--	----

1.3. Підтримка програм і проєктів забезпечення рівних прав і можливостей в Україні: аналіз міжнародної технічної допомоги для розвитку в українському суспільстві <i>(Л. Магдюк)</i>	29
---	----

1.4. Гендерні проблеми управлінської діяльності керівників освітніх організацій <i>(О. Бондарчук)</i>	40
---	----

1.5. Стилi управління сучасними освітніми закладами: гендерний аспект <i>(Т. Дороніна)</i>	54
--	----

1.6. Гендерні особливості психологічної готовності керівників загальноосвітніх навчальних закладів до ефективної саморегуляції при подоланні професійних криз особистості в умовах соціально-економічних трансформацій <i>(А. Москальова)</i>	63
---	----

1.7. Практика впровадження гендерного підходу в освіту й виховання <i>(О. Петренко)</i>	73
--	----

1.8. Оптимізація системи професійної підготовки майбутніх педагогів засобами навчального курсу «Основи гендерного виховання» <i>(І. Іванова)</i>	84
--	----

1.9. Досягнення гендерної рівності у студентському середовищі: зміст, форми та методи соціально-педагогічної роботи <i>(Т. Голованова)</i>	93
--	----

1.10. На шляху до гендерночутливого навчального закладу (Т. Ісаєва, О. Малахова)	101
РОЗДІЛ 2.	
ФЕНОМЕН ГЕНДЕРУ В ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРІ	111
2.1. Дихотомія «фозум / тіло» та освіта як проблема феміністської філософії (Т. Власова)	113
2.2. Філософія нестабільності та інтерпретація помилки в сучасній науці (С. Мямлін)	119
2.3. Наративи пізнання та архітектура в трансформаціях постмодерну (О. Пишійко)	124
2.4. Специфіка маскулінності в колоніальних та постколоніальних спільнотах: український досвід (І. Грабовська)	131
2.5. «Бути самій собі ціллю» (Долаючи гендерні стереотипи: автобіографізм у творчості сучасних жінок-авторів) (Л. Таран)	140
2.6. Нові репродуктивні технології у гендерному контексті (К. Карпенко)	144
2.7. Ідеологічний популізм у сфері біополітики та його наслідки для українського студентства (Ж. Стребкова)	151
2.8. Гендерна освіта та виховання у ФРН та Україні: компаративістичний аналіз (Л. Ковальчук)	164
2.9. Гендерні особливості у навчанні гуманітарних та технічних дисциплін (на матеріалі досліджень зарубіжних учених) (Л. Лушпай)	177
РОЗДІЛ 3.	
ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	187
3.1. Гендерні відмінності в економічній культурі студентської молоді (Т. Говорун)	189

3.2. Особистісно-еталітарний підхід як базова методологія в обґрунтуванні гендерної соціалізації дітей та юнацтва (<i>О. Кікінежді</i>)	201
3.3. «Прихований навчальний план» сучасної української шкільної освіти як механізм гендерного конструювання (<i>О. Марущенко</i>)	211
3.4. Гендерні аспекти «прихованого навчального плану» у змісті шкільної біологічної освіти (<i>Г. Жирська</i>)	222
3.5. Гендер у суб'єктно-вчинковому вимірі (результати дослідження учнівської молоді) (<i>Я. Кальба</i>)	232
3.6. Субкультура дитинства та її вплив на статеву соціалізацію особистості: гендерна парадигма (<i>В. Сіткарь</i>)	242
3.7. Лихослів'я у молодіжному середовищі: гендерний аспект (<i>Л. Ширококордюк</i>)	254
3.8. Гендерні особливості розвитку творчого потенціалу школярів (<i>Я. Василькевич</i>)	262
3.9. Становлення лінгвокреативної особистості: гендерний ракурс (<i>Н. Будій</i>)	271
3.10. Створення здоров'язбережувального середовища у початковій школі: гендерний дискурс (<i>І. Шульга</i>)	285
РОЗДІЛ 4.	
ГЕНДЕРНІ ЗАСАДИ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ	293
4.1. Гендерні особливості статевого виховання школярів (<i>В. Кравець</i>)	295
4.2. Методологія гендерно-освітніх занять у контексті підготовки учнівської молоді до шлюбу та сім'ї (<i>Т. Говорун, О. Кікінежді</i>)	313
4.3. Інноваційні просвітницькі технології формування гендерної культури студентської молоді у сфері шлюбно-сімейних стосунків (<i>О. Кізь</i>)	335